

Հաստատում եմ՝

Արդարադատության ակադեմիայի ռեկտոր,
իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Սերգեյ Առաքելյան

21.05.2021թ.

ԱՌԱՋԱՏԱՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԾԻՔԸ

Գարիկ Մարտինի Խուղոյանի

«Եվրոպական միության ընդհանուր արտաքին և անվտանգության քաղաքականության իրավական հիմնախնդիրները» թեմայով ԺԲ. 00.02

(Հանրային իրավունք (սահմանադրական, վարչական, ֆինանսական, մունիցիպալ, բնապահպանական, եվրոպական իրավունք, պետական կառավարում) մասնագիտությամբ իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար ներկայացված ատենախոսության վերաբերյալ

Ատենախոսությունը նվիրված է Եվրոպական միության (այսուհետ՝ ԵՄ) ընդհանուր արտաքին և անվտանգության քաղաքականության իրավական կառուցակարգերի ձևավորման, զարգացման, ԵՄ ընդհանուր արտաքին և անվտանգության քաղաքականության հիմնական ուղղությունների և դրանց ապահովման իրավական գործիքակազմի, անվտանգության և արտաքին քաղաքականության ոլորտներում ՀՀ և ԵՄ փոխհարաբերությունների իրավական կարգավորման ուսումնասիրությանը:

Հեղինակը փորձել է մշակել գիտական այնպիսի աշխատանք, որը կարելի է համարել ուսումնասիրվող թեմայի վերաբերյալ ՀՀ-ում առկա համապարփակ հետազոտություններից մեկը:

20-րդ դարի երկրորդ կեսից միջպետական համագործակցության շրջանակներում միջազգային և տարածաշրջանային անվտանգության ու կայունության ամրապնդման համար կարևոր դերակատարում ձեռք բերեցին միջազգային կազմակերպություններն ու տարածաշրջանային ինտեգրացիոն միավորումները, որոնց շարքին կարելի է դասել ԵՄ-ն, որը տարածաշրջանի պետությունների հասարակական կյանքի բազմաթիվ ոլորտների ինտեգրման, ընդհանուր շահի ձևավորման, միասնական տեսակետների ներկայացման, ընդհանուր արտաքին և անվտանգության քաղաքականության իրականացման և այլ կարևոր արժեքների համախմբման միություն է:

ԵՄ-ն, հանդես գալով որպես համաշխարհային անվտանգության համակարգի երաշխավորման կարևոր տարր, իրականացնում է բազմաթիվ խաղաղապահ, իրավապահ և այլ առաքելություններ:

Շարադրվածի համատեքստում ՀՀ-ն իր ռազմաքաղաքական և արտաքին հարաբերությունների վեկտորը կարող է համաձայնեցնել գործընկերների քայլերի հետ՝ պահպանելով սեփական անվտանգությունը և ինքնիշխանությունը: Միևնույն ժամանակ, ՀՀ-ի նկատմամբ հարևան որոշ երկրների ակնհայտ թշնամական տրամադրվածությունը, ՀՀ-ի՝ Հավաքական անվտանգության պայմանագրի կազմակերպության (այսուհետ՝ ՀԱՊԿ) ռազմաքաղաքական դաշինքում գտնվելու փաստը պարտավորեցնում են ՀՀ-ի բոլոր քայլերը, այդ թվում՝ անվտանգության սպառնալիքներին հակազդելը, համաձայնեցնել ՀՀ-ի ստանձնած իրավապայմանագրային պարտավորություններին: Ասվածով պայմանավորված՝ անհրաժեշտություն է առաջանում վերլուծելու ՀՀ իրավապայմանագրային բազան և դրա հիման վրա գործող ու ծավալվող համագործակցությունը, վեր հանել առկա հիմնախնդիրները, կատարել եզրահանգումներ և առաջադրել համարժեք լուծումներ:

Շարադրվածը վկայում է Գ. Խուդոյանի կողմից ընտրված թեմայի արդիականության և հրատապության մասին:

Հետազոտության արդյունքները կարող են տեսական հիմք հանդիսանալ հետագա գիտական հետազոտությունների համար: Ատենախոսության մեջ

ներկայացված մոտեցումներն ու կատարված հետազոտության արդյունքների վրա հիմնված առաջարկությունները կարող են օգտագործվել ՀՀ-ի և ԵՄ-ի միջև իրավապայմանագրային և Արևելյան գործընկերության ծրագրային գործիքակազմերի, ՆԱՏՕ-ի և ՀԱՊԿ-ի միջև համագործակցության և փոխվստահության խորացման և ամրապնդման գործում, ինչպես նաև ուսումնական գործընթացում:

Աշխատանքը կառուցված է տրամաբանական հաջորդականությամբ. այն բաղկացած է ներածությունից, երեք գլխից, դրանցում ներառված վեց ենթագլուխներից, եզրակացությունից և օգտագործված գրականության ցանկից:

Ներածությունում Հեղինակի կողմից շարադրվում է ընտրված թեմայի արդիականությունը, ներկայացվում են հետազոտության օբյեկտն ու առարկան, թեմայի մշակվածության աստիճանը, ուսումնասիրության նպատակը և խնդիրները, ուսումնասիրության մեթոդաբանությունը և մեթոդները, տեսական, նորմատիվ և էմպիրիկ հիմքերը, ատենախոսության գիտական նորույթն ու պաշտպանության ներկայացվող դրույթները, կատարված ուսումնասիրության տեսական և գործնական նշանակությունը, հետազոտության արդյունքների փորձարկումն ու ներդրումը:

Առաջին գլխում՝ «Եվրոպական միության ընդհանուր արտաքին և անվտանգության քաղաքականության իրավական կառուցակարգերի ձևավորումը և զարգացումը» վերտառությամբ, Հեղինակը ներկայացնում է ընդհանուր արտաքին և անվտանգության քաղաքականության ոլորտներում եվրոպական քաղաքական դաշինքի ձևավորման նախադրյալները հետպատերազմյան շրջանում, ԵՄ ընդհանուր արտաքին և անվտանգության ոլորտները կարգավորող հիմնադիր իրավական փաստաթղթերը:

Հիմնվելով կատարված ուսումնասիրության վրա՝ Հեղինակը կատարում է եզրակացություններ, որոնք հանգում են հետևյալին.

ԵՄ ընդհանուր արտաքին և անվտանգության քաղաքականության (այսուհետ՝ ԸԱԱԲ) կայացման համար արդիական են դառնում ԵՄ սեփական գինված ուժերի և ռազմական արդյունաբերության կարողությունների

ձևավորումը, ինչպես նաև՝ ոլորտի նկատմամբ Խորհրդարանի և Դատարանի լիազորությունների ընդլայնումը: Անհրաժեշտ է ընդլայնել ձայների որակյալ մեծամասնությամբ որոշումների ընդունման ընթացակարգի կիրառումը ինստիտուտների կողմից: Ըստ Հեղինակի՝ նշվածին հնարավոր կլինի հասնել պետությունների միասնական մոտեցմամբ պայմանավորված իրավական ընթացակարգերի բարեփոխման արդյունքում:

Աշխատանքի երկրորդ գլխում՝ «Եվրոպական միության ընդհանուր արտաքին և անվտանգության քաղաքականության հիմնական ուղղությունները և դրանց ապահովման իրավական գործիքակազմը» վերտառությամբ, Հեղինակն անդրադարձել է Եվրոպական միության անվտանգության և պաշտպանության քաղաքականության հիմնական ուղղությունների իրավական կարգավորմանը և Եվրոպական միության ընդհանուր արտաքին քաղաքականության հիմնական ուղղությունների իրավական կարգավորմանը, կարգավորման ընթացքում առաջացող հիմնախնդիրներին:

Տվյալ ոլորտների համեմատական ուսումնասիրության և վերլուծության արդյունքում Հեղինակը հանգել է մի շարք եզրակացությունների: Դրանցից կարելի է առանձնացնել հատկապես հետևյալները:

Ինքնավար, ինքնաբավ, իրական, ՆԱՏՕ-ի ռեսուրսներից անկախ Եվրոպական բանակ ունենալու համար դեռ վաղ է՝ հաշվի առնելով՝

- 1) ընդհանուր քաղաքական կամքի բացակայությունը (ԵՄ-ի որոշ պետություններ շարունակում են ապավինել ՆԱՏՕ/ԱՄՆ պաշտպանական երաշխիքին)
- 2) տարբերակվող ռազմավարական մշակույթների առկայությունը, մասնավորապես, չեզոք անդամ պետությունների դիրքորոշումը,
- 3) ՆԱՏՕ-ի համեմատությամբ իրական հնարավորությունների սակավությունը,
- 4) որոշումների ընդունման ոչ ճկուն ընթացակարգը, ինչը չի ապահովում միասնական դիրքորոշումների օպերատիվ ձևավորումը,

5) որոշ հարցերի վերաբերյալ հայեցակարգային տարաձայնությունների առկայությունը (օրինակ՝ միգրացիոն քաղաքականությունը և այլն):

ԵՄ-ի կողմից ընդհանուր արտաքին և անվտանգության քաղաքականության ոլորտում որոշումների կայացման առկա գործիքակազմը չի ապահովում օպերատիվ որոշումների կայացում՝ նվազեցնելով ԵՄ-ի կողմից արդի մարտահրավերների կապակցությամբ համախմբվելու, դրանց արագ արձագանքելու հնարավորությունները և թույլ չտալով գլոբալ հարթակում ամբողջությամբ իրացնելու վերջինիս պոտենցիալը որպես անվտանգության ոլորտի լիիրավ դերակատար:

Աշխատանքի երրորդ գլխում՝ «Անվտանգության և արտաքին քաղաքականության ոլորտներում Հայաստանի Հանրապետության և Եվրոպական միության փոխհարաբերությունների իրավական կարգավորումը» վերտառությամբ, Հեղինակը մանրամասն քննարկել է ՀՀ-ԵՄ համագործակցության իրավական հիմքերը՝ անդրադառնալով հետազոտվող ոլորտի առանցային դրսևորումներին թե՛ իրավապայմանագրային, թե՛ ծրագրային գործիքակազմի ձևաչափերում:

Մանրամասն անդրադառնալով ՀՀ և ԵՄ միջև համագործակցությունը կանոնակարգող Գործընկերության և համագործակցության համաձայնագրին (այսուհետ՝ ԳՀՀ)՝ ստորագրված 1996 թվականին, հեղինակը եզրահանգել է, որ ԳՀՀ-ն պարունակում է ԸԱԱՔ ոլորտին առնչվող միայն ընդհանուր հռչակագրային մոտեցումներ՝ առանց որևէ կոնկրետ գործողության կամ մոտեցման հիշատակման և նախանշման, ինչը պայմանավորված է այդ ժամանակահատվածին բնորոշ ԸԱԱՔ ոլորտին ոլորտի վերաբերյալ առկա ԵՄ-ի ներմիութենական տարաձայնություններով, բուն ԸԱԱՔ կայացմամբ, Կողմերի ռազմաքաղաքական դաշինքներին անդամակցությամբ և բազմաթիվ այլ գործոններով:

Հեղինակը անդրադարձել է նաև Ասոցացման համաձայնագրին (այսուհետ՝ ԱՀ), նշելով, որ դրանով հաստատվում են առավել սերտ հարաբերություններ երրորդ պետության կամ պետությունների խմբի հետ, իսկ ԱՀ-ով առաջացող

հնարավոր արտոնություններից օգտվելը մեծապես կախված է համաձայնագրի բովանդակությունից և դրա դրույթների՝ հնարավորինս ընկալելի ձևակերպումից:

Միևնույն ժամանակ հեղինակն ընդգծել է, որ ԵՄ արտաքին քաղաքականության իրականացումը և երրորդ պետությունների հետ համագործակցությունը ոչ միշտ է զուգորդվում միջազգային համաձայնագրի կնքմամբ, այլ՝ կարող է կառուցվել առանձին ճկուն ծրագրային գործիքների հիման վրա՝ հնարավորություն տալով կողմերին առանց երկկողմանի իրավական պարտավորությունների մեջ մտնելու կարգավորել կոլեկտիվ բնույթ կրող հարաբերություններ:

Քննարկվող գլխի «Անվտանգության և արտաքին քաղաքականության ոլորտներում Եվրոպական միության և Հայաստանի Հանրապետության իրավական փոխգործակցությունն ու հարաբերակցությունը տարբեր ռազմաքաղաքական դաշինքների մաս կազմելու համատեքստում» վերտառությամբ երկրորդ պարագրաֆում Հեղինակը ներկայացրել է ՀՀ անվտանգության և արտաքին քաղաքականության ԵՄ-ի և ՀՀ-ի փոխգործակցությունը ընդհանուր արտաքին և անվտանգության քաղաքականության և ընդհանուր անվտանգության և պաշտպանության քաղաքականության ոլորտներում՝ տարբեր ռազմաքաղաքական դաշինքների մաս հանդիսանալու տեսանկյունից: Հաշվի առնելով, որ ՀՀ-ն հանդիսանում է ՀԱՊԿ հիմնադիր անդամ, իսկ ԵՄ-ի պաշտոնական քաղաքականությունը իրականում առավելապես իրացվում է ՆԱՏՕ-ի միջոցով՝ Հեղինակը նշել է, որ նշված ռազմաքաղաքական դաշինքների հակասությունների սրման փուլում ՀՀ-ն վերոնշյալ դաշինքների միջև կարող է հանդիսանալ յուրատեսակ միջնորդ՝ քաղաքական երկխոսության վերսկսման և ռազմաքաղաքական լարվածության նվազեցման համատեքստում:

Ատենախոսության կառուցվածքը թույլ է տվել Հեղինակին համակարգային, բազմակողմանի, ամբողջական և ճիշտ եղանակներով լուծել հետազոտության թեմայի վերաբերյալ առաջ քաշած խնդիրները: Աշխատանքը գրված է գրագետ իրավաբանական լեզվով:

Վերը շարադրվածի հետ մեկտեղ պետք է արձանագրել, որ աշխատանքի վերաբերյալ առկա են որոշակի նկատառումներ և դիտողություններ, որոնք հանգում են հետևյալին.

1. Ատենախոսական աշխատանքի բովանդակությունը, հարուստ լինելով պատմաիրավական տեղեկատվական նյութով, շեշտը առավելապես դնում է Եվրոպական Միության ընդհանուր արտաքին և անվտանգային քաղաքականության ձևավորման նախադրյալների, դրա վրա ազդող գործոնների և ընթացքի վրա: Մինչդեռ, կարծում ենք, որ աշխատանքը մեծապես կշահեր, եթե աշխատանքի ուղղությունը հիմնականում լիներ ընդհանուր արտաքին և անվտանգային քաղաքականության իրավական հիմնախնդիրների վերհանումը, դրանց վերլուծությունը ժամանակակից մարտահրավերների, փոփոխվող աշխարհի դինամիկայի տեսանկյունից, ինչպես նաև առկա աշխարհաքաղաքական կերպափոխումների և ԵՄ քաղաքականության այդ ուղղության իրավական սպասարկման համապատասխանության տեսանկյունից:

2. Պաշտպանության հանվող դրույթներից առաջինում Հեղինակը գրում է. «Հեղափոխության 20-րդ դարի երկրորդ կեսին արդեն ստեղծվել էին ամուր նախադրյալներ Եվրոպայի տնտեսական ինտեգրման համար, իսկ պաշտպանական ինտեգրման ուղղությամբ կատարվել էին լուրջ քայլեր: Պատմական իրադրության հեղափոխություններն ավելի խորացրին ինտեգրացիոն գործընթացները, որի վերջնարդյունքը հանդիսացավ Եվրոպական Միության ստեղծումն իր ընդհանուր արտաքին և անվտանգության քաղաքականության բաղադրիչով»: Կարծում ենք, որ այս մտահանգումը փաստի արձանագրում է, և գիտական նորույթ համարվելու համար առնվազն պետք է լիներ առաջինն իր տեսակի մեջ: Մինչդեռ, նման մտահանգում առկա է ԵՄ արտաքին և անվտանգային քաղաքականության ոլորտի շատ գիտավերլուծական աշխատանքներում, դասագրքերում և այլ գրականությունում, որոնց մեջ անգամ այն ներկայացված չէ որպես նոր միտք կամ հայեցակարգային մոտեցում:

3. Ատենախոսության վերնագրից բխում է, որ այն վերաբերում է ԵՄ ընդհանուր արտաքին և անվտանգության քաղաքականության իրավական

հիմնախնդիրներին, սակայն աշխատանքը պատմաիրավական անդրադարձից հետո առանձին անդրադառնում է այդ քաղաքականության շրջանակներում միայն Հայաստանի հետ համագործակցության իրավական հիմքերին: Հարց է առաջանում, որ եթե վերնագիրը ընդհանուր է, մասնավորեցված չէ, ինչո՞ւ է անդրադարձ կատարվել միայն Հայաստանին, եթե կային այլ հնարավոր իրավական խնդիրներ ևս, օրինակ ԵՄ անդամ չհանդիսացող, բայց ՆԱՏՕ-ին անդամակցող պետությունների արտաքին և անվտանգային քաղաքականության մեջ (օրինակ՝ Իսլանդիա), ԵՄ անդամ չհանդիսացող, սակայն մաքսային կամ տնտեսական այլ համագործակցային իրավական միջավայրերում գտնվող պետությունների հետ արտաքին և անվտանգային քաղաքականության իրավական հիմնախնդիրներին (օրինակ՝ Եվրոպական ազատ առևտրի ասոցիացիա՝ Նորվեգիա, Լիխտենշտեյն, Իսլանդիա, Շվեյցարիա) և այլն:

Այնուհանդերձ, ներկայացված նկատառումները չեն արժեզրկում ընդհանուր առմամբ հաջողված ատենախոսությունը և պայմանավորված են աշխատանքն առավել կատարյալ տեսնելու ցանկությամբ:

Ատենախոսությունը և սեղմագիրը պատրաստված են ներկայացվող պահանջներին համապատասխան: Ատենախոսության սեղմագիրն արտացոլում է հետազոտության հիմնական դրույթները, իսկ ՀՀ բարձրագույն որակավորման կոմիտեի կողմից հաստատված գիտական հրատարակությունների համար ընդունելի պարբերականներում Հեղինակի հրատարակած թվով վեց հոդվածները բավարար չափով արտացոլում են ատենախոսության հիմնական արդյունքները:

Հետևաբար, Գարիկ Մարտինի Խուդոյանի՝ «Եվրոպական միության ընդհանուր արտաքին և անվտանգության քաղաքականության իրավական հիմնախնդիրները» թեմայով ատենախոսական հետազոտությունն արդիական, գիտական նորույթ պարունակող, տեսական և գործնական նշանակություն ունեցող, ավարտուն, հետաքրքիր, ինքնուրույն ուսումնասիրություն է, որը ներառում է տեսության, օրենսդրության, իրավակիրառ պրակտիկայի համար կարևոր նշանակություն ունեցող խնդիրների վերաբերյալ գիտականորեն հիմնավորված լուծումներ:

Վերը շարադրվածը հիմք է տալիս եզրակացնելու, որ Գարիկ Մարտինի Խուդոյանի՝ «Եվրոպական միության ընդհանուր արտաքին և անվտանգության քաղաքականության իրավական հիմնախնդիրները» վերտառությամբ ատենախոսությունը լիովին համապատասխանում է Հայաստանի Հանրապետությունում «Գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգով» սահմանված պահանջներին, իսկ Հեղինակն արժանի է իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի շնորհման ԺԲ. 00.02 «Հանրային իրավունք (սահմանադրական, վարչական, ֆինանսական, մունիցիպալ, բնապահպանական, եվրոպական իրավունք, պետական կառավարում» մասնագիտությամբ:

Ատենախոսությունը քննարկվել ու 2021 թվականի մայիսի 19-ից 20-ը դրվել է գրավոր քվեարկության Արդարադատության ակադեմիայի գիտական խորհրդում և արժանացել գիտական խորհրդի անդամների դրական եզրակացությանը:

**Արդարադատության ակադեմիայի պրոռեկտոր,
Ի.գ.թ., դոցենտ**

Անահիտ Մանասյան

Հաստատում եմ՝

**Արդարադատության ակադեմիայի
գիտական խորհրդի քարտուղար**

Գևորգ Բարսեղյան